

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора юридичних наук, професора на дисертацію Куксюка Андрія Леонтійовича на тему «Пособництво державі-агресору: кримінологічна характеристика та запобігання», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми

Дисертаційне дослідження А. Л. Куксюка має актуальність не лише для кримінологічної науки, а й для формування сучасної безпекової політики України. Пособництво державі-агресору належить до кримінальних явищ, у яких зовнішня воєнно-політична загроза безпосередньо взаємодіє з внутрішніми соціальними, інституційними та особистісними вразливостями. Агресор створює окупаційні органи, інформаційні та економічні механізми, але їх повсякденне функціонування значною мірою залежить від участі конкретних осіб.

Кримінологічна цінність обраної теми полягає у необхідності встановити, за яких умов особа переходить від простого перебування в окупаційному середовищі до добровільної активної допомоги державі-агресору. Для відповіді недостатньо аналізу лише санкції чи юридичної конструкції складу. Необхідно враховувати соціальне середовище, професійні можливості, мотиви, економічні стимули, інформаційний вплив та організаційну структуру окупаційної влади.

Своєчасність дисертації пов'язана і з накопиченням достатнього масиву практики після введення ст. 111-2 КК України у 2022 році. До 2025 року сформувалися статистичні дані й судові рішення, які дозволяють перейти від теоретичних прогнозів до емпірично підкріплених висновків щодо структури, географії, особи та детермінант.

Особливо важливим є транскордонний вимір. У роботі слушно зазначається, що пособництво може супроводжуватися використанням

іноземних фінансових інструментів, цифрових платформ, електронних комунікацій, транснаціональних економічних зв'язків та діяльністю осіб, які перебувають за межами України. За таких умов міжнародна взаємодія стає не факультативним елементом, а складовою ефективною системи запобігання.

Не втратить значення проблематика і після деокупації. Відновлення українських інституцій, виявлення залишкових мереж впливу, соціальна та інформаційна реінтеграція, захист публічної служби й критичної інфраструктури потребуватимуть довгострокової кримінологічної політики. Тому тема дисертації має поточну і стратегічну актуальність.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Дисертація демонструє належний рівень теоретичної підготовки та здатність автора працювати на перетині кримінології, кримінального права, проблем національної безпеки та міжнародної взаємодії. Попри значний кримінально-правовий компонент першого розділу і міжнародно-правові елементи третього, загальна спрямованість роботи залишається кримінологічною.

Архітектура дослідження є послідовною: нормативні межі – емпірична характеристика – детермінація – система запобігання. Завдяки цьому запропоновані заходи не виглядають відокремленими від матеріалу, а мають зв'язок із виявленими закономірностями. Особливо це простежується у відповідності між групами детермінант та блоками загальносоціальної профілактики.

Науковий рівень посилює використання 223 джерел, серед яких сучасні українські наукові праці, нормативні акти, офіційна статистика, судова практика, безпекові стратегії, міжнародні документи та законодавство іноземних держав. Вивчення практик держав Балтії і Польщі забезпечує порівняльну перспективу.

Публікаційний доробок включає три статті у фахових юридичних виданнях і дві конференційні публікації. Важливо, що міжнародний та

зарубіжний сегмент представлений окремою фаховою статтею, а особа правопорушника й детермінанти також мають спеціальне оприлюднення.

Структура, джерельна база, емпіричний матеріал і характер публікацій дають підстави оцінити науковий рівень роботи як належний для дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

**Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних
результатів проведених здобувачем досліджень, повнота їх викладу в
опублікованих працях**

Наукова новизна найбільш виразно проявляється у трьох взаємопов'язаних площинах: кримінологічний портрет особи, модель детермінації та багаторівнева система запобігання. Важливо, що всі три елементи будуються на спільному емпіричному фундаменті, а тому утворюють не набір розрізнених тез, а цілісну авторську концепцію.

Кримінологічний портрет показує, що пособництво може бути пов'язане з використанням легітимно набутого професійного, службового чи організаційного ресурсу в антидержавних цілях. Цей висновок має значення для кадрової та інституційної безпеки: у зоні кримінологічної уваги можуть опинятися не лише традиційно неблагополучні категорії, а й соціально адаптовані особи з доступом до ресурсів і процесів, потрібних окупаційним структурам.

Модель детермінації поєднує макро- та мікрорівні. На макрорівні діють війна, окупація, руйнування законних інституцій, економічна перебудова, пропаганда та створення альтернативної системи управління. На індивідуальному рівні – політичні й ідеологічні установки, корисливість, кар'єризм, прагматична адаптація. Злочинна поведінка виникає в точці перетину цих факторів.

Превентивна модель охоплює загальносоціальні й спеціально-кримінологічні заходи та міжнародне співробітництво. Особливої підтримки заслуговує положення про необхідність інтеграції профілактики у політику національної безпеки, деокупації та реінтеграції. Такий підхід дозволяє

розглядати запобігання не як ізольоване завдання правоохоронного органу, а як міжсекторальну державну діяльність.

До нових положень належить і розвиток міжнародного компонента: обмін кримінологічною інформацією, спільний аналіз гібридних загроз, міжнародна правова допомога, спільні слідчі групи, протидія дезінформації, незаконному фінансуванню та повернення активів. Це відповідає мережевій природі сучасних загроз.

Основні результати достатньо повно викладені у публікаціях.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова обґрунтованість забезпечується широким емпіричним та нормативним матеріалом. Аналіз 80 вироків дозволив авторові побачити способи пособництва у конкретному соціальному контексті, а статистичні дані за 2022–2025 роки – оцінити місце цього кримінального правопорушення у структурі злочинів проти основ національної безпеки.

Важливим є поєднання статистики з географічним аналізом. Автор не обмежується констатацією регіональних відмінностей, а пов'язує територіальну концентрацію з інтенсивністю функціонування окупаційних адміністрацій та прифронтовим середовищем. Таким чином, географія набуває пояснювального, а не суто описового значення.

Обґрунтованим є висновок про відсутність єдиного маргінального типу пособника. Судова практика, за результатами авторського аналізу, охоплює різні соціальні групи. Звідси логічно випливає, що превентивна політика не може бути побудована лише на традиційних підходах до соціально неблагополучних категорій.

Система загальносоціального запобігання відповідає багатофакторній моделі причинності: політико-правові, безпекові, соціально-економічні, інформаційні, освітні, культурно-ідеологічні та організаційно-управлінські заходи спрямовані на різні ланки причинно-умовного комплексу.

Вибір держав Балтії та Польщі для порівняльного аналізу мотивований близькістю безпекового середовища, досвідом протидії російському впливу, історичними паралелями і членством у ЄС та НАТО. Це робить порівняння функціонально орієнтованим і підсилює обґрунтованість рекомендацій щодо запозичення окремих практик.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Наукове завдання виконано у повному логічному циклі – від визначення нормативних рамок до побудови запобіжної концепції. Здобувач продемонстрував здатність поєднувати кримінологічну методологію з формально-юридичним, статистичним та порівняльним аналізом.

Методологічно сильним є використання контент-аналізу судових рішень. Він дозволив перетворити вироки з джерела суто юридичної інформації на джерело кримінологічних даних про професійну роль особи, мотиви, обставини окупації, способи допомоги та функціональне місце у незаконних структурах.

Статистичний метод використано у декількох проєкціях: абсолютні показники, структурна питома вага, кількість осіб, яким повідомлено про підозру, та орієнтовний коефіцієнт на чисельність населення. Хоча останній показник має об'єктивні обмеження, дослідницька логіка є правильною.

Порівняльно-правовий метод застосовано для пошуку функціонально близьких моделей захисту державної безпеки, а не формальних аналогів української статті 111-2. Це свідчить про належне розуміння завдань порівняльного правознавства.

У сукупності методологічний апарат забезпечив можливість сформулювати висновки, які мають як теоретичну, так і прикладну цінність.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Теоретичне значення полягає у розширенні предметного поля кримінології національної безпеки. Дисертація показує, що злочинні процеси воєнного періоду повинні аналізуватися з урахуванням не тільки внутрішніх

соціальних проблем, а й зовнішнього організованого впливу, окупаційних інституцій та цілеспрямованого інформаційного формування лояльності до агресора.

Практична цінність особливо виразна для кримінального аналізу і превентивного планування. Встановлені категорії можуть використовуватися для створення територіальних карт ризику, визначення вразливих сфер, оцінювання характерних ролей та планування профілактичних заходів.

Для СБУ та інших органів сектору безпеки корисними є положення про поєднання контррозвідальної, оперативно-профілактичної, кримінально-аналітичної, інформаційно-аналітичної та координаційної діяльності. Для місцевих органів – соціальні, організаційні, освітні та інформаційні рекомендації.

Практичний потенціал міжнародного блоку проявляється у можливості поглиблення обміну інформацією, фінансової аналітики, протидії цифровим та інформаційним каналам допомоги агресору та використання європейського досвіду.

Результати впроваджені в науково-дослідну, освітню і практичну правничу діяльність, що підтверджує їхню придатність до використання поза межами суто теоретичного дискурсу.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Перший розділ формує правову рамку, у межах якої здійснюється кримінологічне дослідження. Автор аналізує еволюцію відповідальності, об'єкт і мету, форми об'єктивної сторони, суб'єкта, а також проблеми відмежування. Позитивним є визнання дискусійності окремих законодавчих конструкцій.

Другий розділ є центральним для оцінки наукового внеску. У ньому статистика, географія, особа та детермінанти утворюють єдину пояснювальну модель. Одним із концептуально сильних є висновок про окупаційний режим як альтернативну систему управління, що формує потребу у професійних компетентностях місцевих осіб.

Третій розділ містить багаторівневу модель профілактики. До його переваг належать інтеграція запобігання у політику національної безпеки, визначення ролі СБУ, акцент на міжвідомчій координації та включення міжнародного виміру. Разом із тим окремі питання потребують подальшого опрацювання.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію А. Л. Куксюка, вважаю за необхідне звернути увагу на окремі положення, які мають дискусійний характер і можуть бути предметом обговорення під час публічного захисту:

1. Під час аналізу географії пособництва державі-агресору автор використовує дані про суди, які ухвалили вироки, хоча сам слушно зазначає, що через зміну територіальної підсудності та спеціальне судове провадження місце розгляду справи може не відповідати місцю вчинення кримінального правопорушення. Доцільно було б методично чіткіше розвести «географію судових рішень» і фактичну географію злочинної діяльності.

2. У дисертації сформовано узагальнений кримінологічний портрет особи-пособника державі-агресору, водночас автор наголошує на відсутності єдиного соціального портрета такої особи та виокремлює кілька кримінологічних типів. Доцільно чіткіше розмежувати поняття «узагальнений кримінологічний портрет» і «типологія особи-пособника», пояснивши їх співвідношення.

3. Автор пропонує розгалужену систему політичних, соціально-економічних, організаційно-управлінських, правових, культурно-ідеологічних і морально-психологічних детермінант. Наукову цінність роботи посилила б чіткіша ієрархізація цих чинників за рівнями та послідовне відмежування причин від умов вчинення пособництва державі-агресору.

4. Автор обґрунтовує формальний характер складу пособництва державі-агресору та водночас приділяє значну увагу спеціальній меті – завданню шкоди

Україні. Потребує додаткового пояснення співвідношення цієї мети з фактичними наслідками діяння: чи повинна реальна корисність допомоги для держави-агресора впливати на наявність складу кримінального правопорушення.

Висловлені зауваження мають переважно дискусійний та уточнювальний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації й можуть бути враховані автором у подальших наукових дослідженнях.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації у практичній діяльності

Результати роботи доцільно трансформувати у міжвідомчу методику кримінологічного моніторингу, що включала б єдині категорії даних, перелік територіальних і поведінкових індикаторів, періодичність аналітичних звітів, порядок інформаційного обміну та критерії реагування на підвищений ризик.

Перспективним є формування окремих рекомендацій для деокупованих територій із розмежуванням безпекових, кадрових, соціально-економічних, освітніх та інформаційних заходів. Особливу увагу варто приділити відновленню легітимних інституцій, формуванню довіри населення та недопущенню повторної інтеграції осіб у ворожі мережі.

Міжнародний блок доцільно розвивати у напрямі обміну кримінологічною й фінансовою інформацією, протидії цифровим каналам пособництва, спільного аналізу гібридних загроз та використання найкращих європейських практик.

В освітньому процесі матеріали дисертації можуть бути використані для спеціальних курсів із кримінології війни, злочинів проти основ національної безпеки, кримінального аналізу та протидії гібридним загрозам.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У представленому тексті простежується належна культура цитування та роботи з джерелами. Доктринальні положення, нормативний матеріал, офіційна

статистика та судові рішення мають джерельне оформлення, а авторські узагальнення відокремлено від позицій інших дослідників. Дисертант конкретизує особистий внесок у спільних публікаціях. Самостійний аналіз 80 вироків, власні статистичні узагальнення та розроблена система запобігання додатково підтверджують індивідуальний характер ключового дослідницького блоку. У межах аналізу роботи ознак академічного плагіату, фабрикації або фальсифікації наукових результатів не виявлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота А. Л. Куксюка «Пособництво державі-агресору: кримінологічна характеристика та запобігання» є завершеним комплексним дослідженням актуальної кримінологічної проблеми, що має безпосереднє значення для захисту національної безпеки України. Автором отримано нові теоретичні та емпірично обґрунтовані результати, сформовано кримінологічний портрет особи, систематизовано детермінанти, запропоновано багаторівневу систему запобігання та визначено напрями міжнародної взаємодії. Робота має належний рівень апробації і практичного впровадження. Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40. Куксюк Андрій Леонтійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Завідувач кафедри кримінального права та процесу
Західноукраїнського національного університету,
доктор юридичних наук, професор

Ніна РОГАТИНСЬКА